

**Ръководни принципи
на ООН
за бизнеса и правата на човека**

Тази публикация съдържа „Ръководни принципи на ООН за бизнеса и правата на човека“, включващи рамката на ООН „Закрила, уважение, правна защита“, които са разработени от Специалния представител на Генералния секретар по въпросите за правата на човека и мултинационалните корпорации и други предприятия. Специалният представител е присъединил Ръководните принципи към своя заключителен доклад пред Съвета по правата на човека (A/HRC/17/31), който включва увод към Ръководните принципи и обзор на процеса, предшестващ тяхната разработка. Съветът на ООН по правата на човека е одобрил Ръководните принципи в своята резолюция 17/4 от 16 юни 2011 г.

Преводът на документа е направен от екипа на Българска фондация за бизнеса и правата на човека и цели запознаване с Ръководните принципи. Документът е първият общоприет международен стандарт, съдържащ изчерпателно ръководство за предприятията и как те да зачитат правата на човека, и да намалят потенциално вредното въздействие върху правата на човека. Ръководните принципи съдържат 31 практически насоки за защита на правата на човека, насочени към държавата и бизнеса, които могат да отговорят на поставените въпроси и да приложат принципите в цялостната верига на стойността.

Disclaimer: Това е неофициален превод и се предоставя само за справка. За повече информация моля посетете: [OHCHR](http://OHCHR.org).

Забележка: Използваните обозначения и представените материали в тази публикация не отразяват каквото и да е мнение от страна на Секретариата на Обединените нации, относно правния статут на която и да е страна, територия, град или област, или на нейните власти, или относно определянето на техните граници. Документите на ООН са обозначени с главни букви комбинирани с цифри. Споменаването на такава цифра реферира към съответния документ на ООН. HR/PUB/11/04 © 2011 Организация на обединените нации всички права са глобално защитени.

Съдържание

ОБЩИ ПРИНЦИПИ	4
I. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЪРЖАВАТА ДА ЗАЩИТАВА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА	5
A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	5
B. ПРИНЦИПИ НА ДЕЙНОСТТА	6
ВРЪЗКАТА ДЪРЖАВА - ПРЕДПРИЯТИЯ	8
ОСИГУРЯВАНЕ НА СПАЗВАНЕ НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ОТ ПРЕДПРИЯТИЯ В РАЙОНИ, ЗАСЕГНАТИ ОТ КОНФЛИКТИ	10
ОСИГУРЯВАНЕ НА СЪГЛАСУВАНОСТ НА ПОЛИТИКИТЕ	12
II. КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ ЗА ЗАЧИТАНЕ НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА	13
A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	13
B. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ	16
АНГАЖИМЕНТ ЗА ПОЛИТИКИ	16
НАДЛЕЖНА ПРОВЕРКА ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА	17
КОМПЕНСАЦИЯ	24
ВЪПРОСИ, КАСАЕЩИ КОНТЕКСТА	24
III. ДОСТЪП ДО СРЕДСТВАТА ЗА ПРАВНА ЗАЩИТА	26
A. ОСНОВЕН ПРИНЦИП	26
B. ПРИНЦИПИ НА ДЕЙНОСТТА	27
ДЪРЖАВНИ СЪДЕБНИ МЕХАНИЗМИ	27
ДЪРЖАВНИ ИЗВЪНСЪДЕБНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЖАЛБИ	29
КРИТЕРИИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА ИЗВЪНСЪДЕБНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАЩИТА	31

ОБЩИ ПРИНЦИПИ

Тези Ръководни принципи се основават на признаването на:

а) приетите от държавите задължения да уважават, насърчават и защитават правата на човека и основните свободи;

б) ролята на предприятията, като специализирани органи на обществото, изпълняващи специализирани функции, към които се предявяват изисквания за спазване на всички действащи закони за съблюдаване на човешките права;

в) необходимостта правата и задълженията да бъдат гарантирани с подходящи и ефективни средства за правна защита, в случай че бъдат нарушени;

Тези Ръководни принципи се прилагат за всички държави и всички мултинационални предприятия и други предприятия, независимо от техните размери, сфери на дейност, местоположение, форми на собственост и структура.

Тези Ръководни принципи трябва да се разглеждат в тяхната цялост и да се тълкуват самостоятелно и съвкупно, от гледна точка на тяхната цел, която е подобряване на стандартите и практики, свързани с бизнеса и правата на човека, с цел постигане на трайни резултати за засегнатите лица и общности, като по този начин допринасят към социална и устойчива глобализация. В тези ръководни принципи нищо не трябва да се тълкува като създаващо нови международноправни задължения и ограничения или подкопаващо каквито и да е правни задължения в сферата на човешките права, които държавите вече са приели или ще носят отговорност в съответствие с международното право и правата на човека.

Тези Ръководни принципи следва да се прилагат по недискриминационен начин, като се обръща специално внимание на правата и нуждите, както и предизвикателствата, пред които са изправени лица от групи или общности, които се намират в по-голям риск от уязвимост или са застрашени от социално изключване, като също взимат под внимание и различните рискове, пред които и жените и мъжете, могат да бъдат изправени.

I. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЪРЖАВАТА ДА ЗАЩИТАВА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

1. Държавата, в границите на своята територия и/или юрисдикция трябва да осигурява защита от нарушаване на правата на човека от трети страни, включително и от предприятия. Това изисква приемане на необходими мерки, насочени към превенция, разследване на такива нарушения, наказание за извършени нарушения и обезщетение на вредите чрез ефективни политика, законодателство, нормативно регулиране и правораздаване.

Коментар:

Международноправните задължения на държавите в областта на права на човека изисква те да уважават, насърчават и защитават правата на човека в границите на своята територия и/или юрисдикция. Това включва задължението да осигури защита срещу нарушаване на права на човека от трети страни, включително и от предприятия.

Задължението на държавите да осигуряват защита е стандарт за поведение. Принципно, държавите не носят отговорност за нарушаване на правата на човека от частни субекти. Въпреки това, държавите могат да нарушават техните международноправни задължения за защита правата на човека, в случаи, в които нарушението може да им бъде приписано или когато те не са предприели необходимите мерки за предотвратяване, разследване, наказване или компенсиране на нарушението на правата от частни субекти.

Макар че по правило държавите имат право на преценка какви мерки да вземат, те са задължени да вземат под внимание целия диапазон от допустими превантивни мерки и мерки за подобряване на положението – от политически, законодателен, нормативен и съдебен характер. Върху държавите също лежи отговорността да защитават и поощряват принципа за върховенство на правото чрез вземане на мерки за осигуряване на равенство пред закона, неговото справедливо прилагане, подобаваща отчетност, юридическа определеност, процесуална и правна прозрачност.

Основно внимание в тази глава се отделя на превантивните мерки, докато в глава III са изложени мерките за правна защита.

2. Държавите трябва ясно да заявят изискването, че всички предприятия, опериращи на техните територии и/или намиращи се под тяхна юрисдикция, трябва да спазват правата на човека в рамките на своята дейност.

Коментар:

Понастоящем, съгласно международното право за правата на човека, от държавите принципно не се изисква регулиране на екстериториалните дейности на

предприятията разположени на тяхна територия и/или намиращи се под тяхна юрисдикция. В същото време такова регулиране по правило не се забранява в случай на съществуване на призната юрисдикционна основа. В рамките на тези параметри някои международни органи по правата на човека препоръчват на държавите по произход да предприемат мерки, за да предотвратяват злоупотреби в чужбина от страна на предприятията под тяхна юрисдикция. Съществуват сериозни политически причини държавите по произход да определят ясно очакванията си, че предприятията ще спазват правата на човека в чужбина, особено когато самата държава участва в тези предприятия или ги подкрепя. Причините включват: осигуряване на предвидимост за предприятията чрез предоставяне на последователни, съгласувани съобщения и запазване на собствената репутация на държавата.

В тази връзка държавите предприемат най-различни подходи. Като някои от тях предвиждат приемане на национални мерки, имащи екстериториални последствия. За пример могат да послужат изискванията към дружествата „майки“, които трябва да отчитат глобалната производствена дейност на цялата компания; многостранни документи с препоръчителен характер, в частност „Ръководни принципи за многонационални предприятия“, приети от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие; стандарти за изпълнение, изисквани от институциите, които подпомагат чуждестранните инвестиции. Други подходи се изразяват в приемане на законодателства, имащи пряко екстериториално действие и прилагане. Тук се отнасят наказателни режими, позволяващи прокуратурата да повдигне обвинения по признак националност на извършителя, независимо къде е извършено престъплението. Предполагаемата и фактическата оправданост на действията на държавата може да зависи от различни фактори, например от това, предвидени ли са те в многостранно споразумение.

В. ПРИНЦИПИ НА ДЕЙНОСТТА

ОБЩИ ФУНКЦИИ НА ДЪРЖАВИТЕ В СФЕРАТА НА НОРМАТИВНОТО РЕГУЛИРАНЕ И ПОЛИТИКА

3. При изпълнение на своите задължения по осигуряване на защита, държавите трябва:

а) да осигуряват спазване на законите, които целят или водят до изискване за предприятията да спазват правата на човека, периодично да оценяват адекватността на такива закони и да отстраняват всякакви пропуски;

б) да гарантират, че други закони и политики, уреждащи създаването и текущата дейност на предприятия, като например корпоративното право, не ограничават, а позволяват бизнесът да зачита на правата на човека;

в) да предоставят ефективни насоки на предприятията за това как да спазват правата на човека в своята дейност;

г) да поощряват и при необходимост да изискват от предприятията предоставяне на информация, посочваща по какъв начин те оповестяват как се справят с въздействието върху правата на човека.

Коментар

Държавите не следва да предполагат, че предприятията предпочитат бездействието от страна на държавите или се възползват от него; те трябва да разгледат възможностите за предприемане на интелигентна комбинация от мерки – национални, международни, задължителни и доброволни, които допринасят към отговорността на предприятията да зачитат правата на човека.

Неспособността да се осигури изпълнение на действащите закони, които пряко или косвено регулират въпросите за спазването на права на човека от предприятията, често е резултат от съществени правни пропуски в практиката на държавата. Съответните закони могат да варират от закони за недопускане на дискриминация и трудово законодателство, закони за околната среда, закон за собствеността, неприкосновеността на личния живот и борбата с подкупите. Затова е важно държавите да вземат под внимание доколко ефективно се осигурява изпълнението на тези закони, а при тяхното неизпълнение да се определят причините и с какви мерки може да се подобри реалното положение.

Не по-малко важно е държавите да анализират дали законите предоставят необходимата защита предвид променящата се обстановка и създават ли те, заедно със съответните политики, среда, допринасяща за зачитане на правата на човека от предприятията. Например има нужда от повече яснота в някои правни области и политики, като регулирането на достъпа до земя, включително и правата за достъпа до земя, за земевладение или земеползване, като е необходима защита на носителите на права (засегнатите заинтересовани страни) и на самите предприятия.

Законите и политиката, регулиращи създаването, текущата дейност на предприятията например корпоративното право и законите, регулиращи оборота на ценни книжа, непосредствено определят поведението на предприятията. Заедно с това, техните последици за правата на човека до сега са слабо изразени. Например от нормите на корпоративното право и законите, регулиращи оборота на ценни книжа, не е ясно какво именно се разрешава да правят предприятията и техните служещи в сферата на спазване на правата на човека, като тук не се споменават и какви са изискванията в тази област. Законите и политиките в тази област трябва да предвиждат достатъчни ръководни указания, позволяващи на предприятията да спазват правата на човека, като се съобразяват с ролята на съществуващите ръководни структури като тези на борда на директорите на корпорации.

В ръководните указания към предприятията относно спазване на правата на човека трябва да се посочат очаквани резултати и същевременно да поощряват обмен на информация за най-добра практика. Те трябва да съдържат препоръки по отношение на правилните методи, включително за надлежна проверка на правата на човека, а също по отношение на способите за ефективен подход към

равнопоставеността между половете, въпросите за уязвимост и/или маргинализацията с отчитане на конкретните проблеми, с които могат да се сблъскат местното население, жените, национални или етнически малцинства, религиозни и езикови малцинства, деца, инвалиди, а също работещите мигранти и техните семейства.

Националните правозащитни институции, спазващи Парижките принципи, имат важна роля в подпомагането на държавите да определят съгласуваност на съответните закони с техните правозащитни задължения и да следят за тяхното ефективно изпълнение, както и в предоставяне на ръководни указания към предприятията как да зачитат правата на човека, в това число и други недържавни субекти.

Предоставянето от страна на предприятията на информация за това, по какъв начин те отстраняват причинено от тях въздействие върху правата на човека, може да се осъществява в рамките на неофициални срещи със засегнатите заинтересовани страни, а също и под формата на официални публични отчети. Поощрението, а при необходимост и изискване от държавата за предоставяне на такава информация, има важно значение за съдействието от страна на предприятията за спазване на правата на човека. Стимулите за предоставяне на правдоподобна информация биха могли да включват положения, придаващи значение на такава отчетност, в случай на съдебни или административни спорове. Изискването за предоставяне на информация, може да бъде особено важно в тези случаи, когато характерът на дейността на предприятията или условията за такава дейност създават съществен риск за правата на човека. Политиките и законите в тази област могат внесат необходимата яснота за предприятията, с цел изясняване на какво и как трябва да се комуникира, което от своя страна допринася за достъпна и точна комуникация.

Всяко положение, определящо, какво именно се явява правилна информация, трябва да отчита рисковете, които такава информация може да създаде за безопасността и сигурността на отделни лица и обекти; законни изисквания към опазване на търговската тайна; а също различия в размерите и структурите на предприятията.

Изискванията за финансова отчетност следва да изясняват, че въздействията върху правата на човека в някои случаи могат да бъдат "съществени" или "значими" за стопанската дейност на предприятието.

ВРЪЗКАТА ДЪРЖАВА - ПРЕДПРИЯТИЯ

4. Държавите трябва да предприемат допълнителни мерки срещу нарушаване на правата на човека от предприятия, които са държавна собственост или са под държавен контрол, или се ползват от съществена подкрепа и услуги на държавни агенции. Например по кредитиране на износа, държавното застраховане или гарантиране на инвестиции, в това число и провеждане на надлежна проверка на правата на човека.

Коментар

В съответствие с международното право за правата на човека всяка държава е основен носител на задължения, а всички държави в съвкупност се явяват гаранци на международния режим за спазване на правата на човека. В случай, когато предприятие се контролира от държавата или когато негови действия може по един, или друг начин да се припишат на държавата, нарушение на правата на човека от това предприятие може да доведе след себе си нарушение на самите международноправни задължения на държавата. Освен това, колкото по-тясно е свързано предприятието с държавата, колкото повече то зависи от създадения в съответствие със закона орган или от подкрепата на данъкоплатците, с толкова по-голяма тежест е причината за водене от държавата на политика за уважаване на правата на човека в даденото предприятие.

В случаите, в които държавите притежават или контролират предприятията, те разполагат с по-големи възможности за провеждане на съответна политика, законодателства и подзаконови актове, касаещи спазването на правата на човека. По правило, ръководителите на тези предприятия се отчитат пред държавни ведомства, които имат по-големи възможности за провеждане на контрол и надзор, включително за ефективно съблюдаване на принципа за необходимата грижа за правата на човека. (Тези предприятия също носят корпоративна отговорност за зачитане на правата на човека, за което се говори в глава II.).

Различни държавни агенции, обвързани формално и неформално с държавата могат да подкрепят и предоставят услуги за развитие на бизнес дейности. Към тях се отнасят агенции за кредитиране на износа, държавно застраховане или гарантиране на инвестициите, агенции по въпросите за развитие и учреждения занимаващи се с финансиране на развитието. В тези случаи, когато такива учреждения не взимат под внимание рискът от действително или потенциално неблагоприятното въздействие, което могат да оказат върху бенефициентите, те сами се поставят в рисковано положение от гледна точка на репутационни, финансови, политически и потенциални юридически загуби, прикривайки каквато и да е вреда, и с това те могат да задълбочат правозащитните проблеми, с които се сблъсква държавата.

Отчитайки тези рискове държавите трябва да поощряват, а при нужда да изискват извършване на надлежна проверка на правата на човека, както от самите учреждения, така и от предприятията или проектите, получаващи тяхната подкрепа. Изискването за провеждане на надлежна проверка на правата на човека е най-уместно в случаи, в които характерът на дейността на предприятието или условията за такава дейност са свързани със съществен риск за правата на човека.

5. Държавите трябва да осъществяват адекватен контрол, с цел изпълнение на своите международни задължения в областта на правата на човека, при сключване на договори с предприятия или приемане на законодателни актове в техен интерес за предоставяне на услуги, които могат да оказат въздействие върху упражняването на правата на човека.

Коментар

Държавите не се освобождават от своите задължения по международното право за правата на човека в случай, когато те приватизират предоставянето на услуги, които могат да окажат въздействие при упражняване на правата на човека. Неспособността на държавите да гарантират, че предприятията, извършващи такива услуги работят по начин, съответстващ на задълженията на държавата в областта на правата на човека, може да доведе както до влошаване на репутацията, така и до правни последици за самата държава. Като необходимо изискване в съответните договори за предоставяне на услуги или в оправомощаващото законодателство, трябва ясно да се посочи, че държавата очаква спазване на правата на човека от тези предприятия. Държавите следва да гарантират, че могат ефективно да контролират дейностите на предприятията, включително чрез предоставяне на адекватни независими механизми за наблюдение и отчетност.

6. Държавите трябва да насърчават предприятията, с които сключват търговски сделки, да зачитат правата на човека.

Коментар

Държавите извършват различни търговски сделки с предприятия, не само чрез дейностите си по възлагане на обществени поръчки за снабдяване. Това предоставя на държавите, поотделно и колективно, изключителни възможности за увеличаване на информираността за зачитането на правата на човека и за насърчаване на тяхното съблюдаване от тези предприятия, посредством условията в договорите, като се вземат предвид съответните задължения на държавите, заложи в националното и международното право.

ОСИГУРЯВАНЕ НА СПАЗВАНЕ НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ОТ ПРЕДПРИЯТИЯ В РАЙОНИ, ЗАСЕГНАТИ ОТ КОНФЛИКТИ

7. Поради повишеният риск от извършване на груби нарушения срещу правата на човека в райони, засегнати от конфликти, държавите трябва да вземат мерки, че предприятията действащи в тези райони не са въввлечени в такива нарушения като:

а) установяват контакт с предприятията във възможно най-ранен етап, с цел да им помогнат да откриват, предотвратяват и смекчават свързаните с правата на човека рискове при извършване на тяхната дейност и бизнес отношения;

б) предоставяне на необходимата помощ на предприятията за оценка и отстраняване на повишените рискове за нарушения на правата, като се обърне особено внимание на насилието основано на пола и сексуалното насилие;

в) отказ на достъп до държавна подкрепа и услуги на предприятия, участващи в груби нарушения на правата на човека, и отказващи да сътрудничат с цел подобряване на ситуацията;

г) гарантиране, че техните текущи политики, законодателство, разпоредби и мерки, са ефективни за справяне с риска от участие на предприятията в груби нарушения на правата на човека.

Коментар

Някои от най-тежките нарушения на правата на човека, свързани с бизнеса, се случват на фона на конфликт за контрол на територия, ресурси или от самото правителство, когато е невъзможно да се очаква, че режимът за правата на човека ще функционира нормално. Отговорните предприятия все по-често се обръщат към държавите за препоръки как да избегнат причиняването на вреди на правата на човека в тези трудни условия. Необходими са иновативни и практични подходи. Например важно е да се обръща внимание на повишения риск от сексуално насилие и насилие, основано на пола, по време на военни конфликти.

Важно е всички държави да прогнозира възможността за възникване на такива проблеми много преди влошаване на ситуацията на място. В районите засегнати от конфликта, държавата на чиято територия се развива конфликтът, може да няма възможност да осигурява необходимата защита на правата на човека, поради загуба на ефективен контрол над тези райони. Когато става дума за транснационални корпорации, техните държави по произход би следвало да играят роля в подпомагането както на тези корпорации, така и на приемащите държави и да гарантират, че предприятията не са замесени в злоупотреба с правата на човека, а съседните държави могат да предоставят важна допълнителна подкрепа.

За постигане на по-голяма съгласуваност на политиките и подпомагане на предприятията в такива ситуации, държавите по произход следва да насърчават по-тясното сътрудничество между своите агенции за подпомагане на развитието, министерствата на външните работи и на търговията, и институциите за експортно финансиране в столиците си и в посолствата си, както и между тези агенции и представители на приемащите правителства; да развиват показатели за ранно предупреждение, които да предупреждават правителствените агенции и предприятията за проблеми; и да налагат подходящи последици на всички предприятия да не си сътрудничат в тези условия, включително чрез отказ на или оттегляне на съществуващата публична подкрепа или услуги, или когато това не е възможно да се откаже тяхното бъдещо предоставяне.

Държавите трябва да предупреждават предприятията за повишения риск да бъдат въвлечени в груби нарушения на правата на човека в засегнатите от конфликти райони. Те трябва да преразгледат дали техните политики, законодателство, разпоредби и мерки за прилагане ефективно се справят с този повишен риск, включително чрез разпоредби за надлежна проверка на правата на човека от страна на предприятията. Когато идентифицират пропуски, държавите трябва да предприемат подходящи стъпки за отстраняването им. Това може да включва търсене на гражданска, административна или наказателна отговорност на предприятия, установени или работещи на тяхна територия и/или юрисдикция, които извършват или допринасят за груби нарушения на правата на човека. Освен това държавите трябва да обмислят многостранни подходи за предотвратяване и справяне с подобни действия, както и да подкрепят ефективни колективни инициативи.

Всички тези мерки са в допълнение към задълженията на държавите съгласно международното хуманитарно право в ситуации на въоръжен конфликт и съгласно международното наказателно право.

ОСИГУРЯВАНЕ НА СЪГЛАСУВАНОСТ НА ПОЛИТИКИТЕ

8. Държавите трябва да гарантират, че държавните отдели, агенции и други държавни институции, които определят бизнес практиките, са запознати и спазват задълженията на държавата в областта на правата на човека, когато изпълняват съответните си мандати, включително като им предоставят подходяща информация, обучение и подкрепа.

Коментар

Няма неизбежно противоречие между задълженията на държавите в областта на правата на човека и въведените от тях политики и закони, които оформят бизнес практиките. Понякога обаче държавите трябва да вземат трудни решения за балансиране, за да съгласуват различните обществени нужди. За да постигнат подходящия баланс, държавите трябва да възприемат широк подход към управлението на бизнеса и правата на човека, насочен към осигуряване както на вертикална, така и на хоризонтална вътрешна съгласуваност на политиките.

9. Държавите трябва да поддържат подходящо вътрешно политическо пространство, за да изпълнят задълженията си по правата на човека, когато преследват цели, свързани с бизнеса, с други държави или предприятия, например чрез инвестиционни договори или споразумения.

Коментар

Икономическите споразумения, сключвани от държавите или с други държави, или с предприятия например двустранни инвестиционни споразумения, споразумения за свободна търговия или договори, касаещи инвестиционни проекти, откриват за държавите нови икономически възможности. Но заедно с това те могат да влияят на свободата за действие на правителствата в сферата на вътрешната политика. Например условията на международните инвестиционни споразумения могат да ограничат възможностите на държавата от пълното прилагане на ново правозащитно законодателство или, в случай на осъществяването му, да създаде за тях риск за налагане на решение за изпълнение от международен арбитражен съд. Затова държавите следва да осигурят запазване на правилна политика и възможност за регулация на правата на човека в съответствие с условията на такива споразумения, осигурявайки при това необходима защита на инвеститорите.

10. Държавите, действащи в качество на членове на многостранни институции, занимаващи се с въпроси свързани с бизнеса, следва да:

а) Да гарантират, че тези институции, нито ограничават способността на своите държави-членки да изпълняват задължението си да защитават, нито възпрепятстват предприятията да зачитат правата на човека;

б) Насърчават тези институции, в рамките на техните съответни мандати и капацитет, да подпомагат бизнеса да зачита правата на човека и, когато е необходимо,

да помагат на държавите да изпълнят задълженията си да защитават срещу злоупотреби с правата на човека от страна на предприятията, включително чрез техническа помощ, изграждане на капацитет и повишаване на осведомеността.

в) Да се възползват от тези Ръководни принципи и да насърчават взаимно международно сътрудничество при решаване на проблеми, свързани с правата на човека и бизнеса.

Коментар

Необходима е и съгласуваност на политиките на международно ниво, включително, когато държавите участват в многостранни институции, които се занимават с въпроси, свързани с бизнеса, като международна търговия и финансови институции. Държавите запазват своите международни задължения за защита правата на човека, когато участват в такива институции.

Изграждането на капацитет и повишаването на осведомеността чрез такива институции може да изиграе ключова роля в подпомагането на всички държави да изпълнят задължението си за защита, включително чрез предоставяне на възможност за споделяне на информация за предизвикателства и най-добри практики, като по този начин се насърчават по-последователни подходи.

Колективните действия чрез многостранни институции могат да помогнат на държавите да изравнят условията по отношение на зачитането на правата на човека от предприятията, но това трябва да стане чрез повишаване на представянето на изоставащите държави. Сътрудничеството между държавите, многостранните институции и други заинтересовани страни също може да играе важна роля.

Тези Ръководни принципи предоставят обща отправна точка в това отношение и биха могли да послужат като полезна основа за изграждане на кумулативен положителен ефект, който взема предвид съответните роли и отговорности на всички съответни заинтересовани страни.

II. КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ ЗА ЗАЧИТАНЕ НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

A. ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

11. Предприятията трябва да зачитат правата на човека. Това означава, че те трябва да избягват да нарушават права на човека на другите и трябва да се справят с неблагоприятните въздействия върху правата на човека, в които са замесени.

Коментар

Отговорността за зачитане на правата на човека е глобален стандарт за очаквано поведение за всички предприятия, където и да развият дейността си. Тази отговорност съществува независимо от способностите и/или желанието на държавите да изпълняват собствените си задължения в областта на правата на човека и не намалява тези задължения. И съществува над спазването на националните закони и разпоредби, защитаващи правата на човека.

Справянето с неблагоприятните въздействия върху правата на човека изисква предприемането на адекватни мерки за тяхното предотвратяване, смекчаване и когато е подходящо, компенсиране.

Предприятията могат да поемат други ангажименти или дейности в подкрепа и насърчаване на правата на човека, които могат да допринесат за упражняването на правата. Но това не компенсира за неспазването на права на човека по време на развитие на техните дейности.

Предприятията не трябва да подкопават способността на държавите да изпълняват собствените си задължения по отношение на правата на човека, включително чрез действия, които могат да отслабят интегритета на съдебните процеси.

12. Отговорността на предприятията да зачитат правата на човека се отнася до международно признатите права на човека, под които се разбират като минимум правата, заложи в Международната харта за правата на човека и принципите, относно основните права, изложени в Декларацията на Международната организация на труда относно основните принципи и права на труда.

Коментар

Тъй като предприятията могат да окажат влияние върху практически целия спектър от международно признати права на човека, тяхната отговорност за спазване се отнася за всички такива права. На практика някои права на човека могат да бъдат изложени на по-голям риск от нарушаване от други такива, което се наблюдава в определени индустрии или контексти и следователно ще изискват повишено внимание за оценка на риска. Ситуациите обаче могат да се променят, така че всички права на човека трябва да бъдат предмет на периодичен преглед.

Авторитетен списък на основните международно признати права на човека се съдържа в Международният закон за правата на човека, състоящ се от Всеобщата декларация за правата на човека и основните инструменти, чрез които тя е кодифицирана: Международният пакт за граждански и политически права и Международният пакт за икономически, социални и културни права, съчетан с принципите относно основните права в осемте основни конвенции на МОТ, както е посочено в Декларацията за основните принципи и права на работното място. Това са критериите, спрямо които други социални участници оценяват въздействието на предприятията върху правата на човека. Отговорността на предприятията да зачитат правата на човека е различна от въпросите за правната отговорност и правоприлагането, които са определени от разпоредбите на националното законодателство в съответните юрисдикции.

В зависимост от обстоятелствата може да се наложи предприятията да вземат под внимание и други норми. Например предприятията трябва да зачитат правата на лица или хора, принадлежащи към уязвимите групи, които изискват специално внимание, тъй като може да бъде оказано неблагоприятно въздействие върху правата им. В тази връзка в инструментите на Организацията на обединените нации са

доразвити правата на коренното население; жени; национални или етнически, религиозни и езикови малцинства; деца; лица с увреждания; и работници мигранти и техните семейства. Освен това в ситуации на въоръжен конфликт предприятията трябва да спазват стандартите на международното хуманитарно право.

13. Отговорността за зачитане на правата на човека изисква от предприятията:

а) да избягват причиняване или допринасяне за неблагоприятни въздействия върху правата на човека в рамките на своята дейност и да отстраняват последствията от такова въздействие в случай, когато е имало такова;

б) да се стремят да предотвратят или смекчат неблагоприятните въздействия върху правата на човека, които са пряко свързани с тяхната дейност, продукти или услуги вследствие от техните бизнес отношения, дори ако те не са допринесли за тези въздействия.

Коментар

Предприятията могат да бъдат въввлечени в неблагоприятно въздействие върху правата на човека или в рамките на своята собствена дейност, или вследствие на своите бизнес отношения с други страни. В принцип No:19 подробно се излага по какъв начин предприятията следва да действат в такива ситуации. За целите на тези Ръководни принципи „дейност“ на предприятието означава както действие, така и бездействие, а неговите „бизнес отношения“ се разбират като отношения с партньори по търговска дейност, субекти във веригата за създаване на стойности, други недържавни или държавни субекти, свързани с бизнес операциите, продукти или услуги.

14. Отговорността на предприятията да спазват правата на човека се отнася за всички предприятия, независимо от техния размер, сектор, оперативен контекст, собственост и структура. Независимо от това, мащабът и сложността на средствата, чрез които предприятията изпълняват тази отговорност, може да варира в зависимост от тези фактори и в зависимост от тежестта на неблагоприятното въздействие на предприятието върху правата на човека.

Коментар

Средствата, чрез които дадено предприятие изпълнява отговорността си да зачита правата на човека, ще бъдат пропорционални на неговия размер, наред с други фактори,. Малките и средните предприятия може да имат по-малък капацитет, както и повече неформални процеси и управленски структури в сравнение с по-големите компании, така че съответните им политики и процеси ще приемат различни форми. Но някои малки и средни предприятия могат да имат сериозно въздействие върху правата на човека, което ще изисква да се предприемат съответните мерки, независимо от техния размер. Тежестта на въздействията ще се оценява по техния мащаб, обхват и непоправим характер. Средствата, чрез които едно предприятие изпълнява своята отговорност за зачитане на правата на човека, може също да варира в зависимост от това, провежда ли се тя в рамките на корпоративна група или

индивидуално. Въпреки това отговорността за зачитане на правата на човека се прилага напълно и еднакво за всички предприятия.

15. За да изпълнят отговорността си да зачитат правата на човека, предприятията трябва да имат въведени политики и процеси, подходящи за техния размер и обстоятелства, включително;

а) публичен ангажимент за политики за изпълнение на тяхната отговорност за зачитане на правата на човека;

б) процес за надлежна проверка на правата на човека за идентифициране, предотвратяване, смекчаване и отчитане на начина, по който се справят с въздействието си върху правата на човека;

в) процеси, позволяващи отстраняването на всички неблагоприятни въздействия върху правата на човека, оказани от тях или за които те са допринесли.

Коментар

Предприятията трябва да знаят и да демонстрира, че зачитат правата на човека. Те не могат да направят това, освен ако нямат определени политики и процеси. Принципи от 16 до 24 ги доразвиват.

В. ОПЕРАТИВНИ ПРИНЦИПИ

АНГАЖИМЕНТ ЗА ПОЛИТИКИ

16. Като основа за вграждане на отговорността за зачитане на правата на човека, предприятията трябва да изразят своя ангажимент да изпълнят тази отговорност чрез публична декларация за политика, която:

а) е одобрена от ръководните нива на предприятието;

б) съдържа информация от съответните вътрешни и/или външни експерти;

в) посочва очакванията на предприятието относно правата на човека към служителите, бизнес партньорите и други страни, пряко свързани с неговите операции, продукти или услуги;

г) е публично достъпна и съобщена вътрешно и външно на целия персонал, бизнес партньори и други заинтересовани страни;

д) е отразено в оперативните политики и процедури, необходими за внедряването му в цялото предприятие.

Коментар

Терминът „декларация“ се използва общо, за да опише каквото и да е средство, използвано от предприятието, за да изложи публично своите отговорности, ангажименти и очаквания.

Нивото на експертен опит, необходим, за да се гарантира, че декларацията за политиката е адекватна, ще варира в зависимост от сложността на извършваните от предприятието операции. Експертизата може да бъде извлечена от различни източници, вариращи от надеждни онлайн или писмени ресурси до консултации с признати експерти.

Декларацията за поемане на публичен ангажимент трябва да бъде публично достъпна. Трябва да се съобщава активно на субектите, с които предприятието има договорни отношения; други, пряко свързани с неговите операции, които могат да включват държавни сили за сигурност; инвеститори; и, в случай на операции със значителни рискове за правата на човека, на потенциално засегнатите заинтересовани страни.

Вътрешната комуникация на декларацията и свързаните политики и процедури трябва да изясняват какви ще бъдат линиите и системите на отчетност и трябва да бъдат подкрепени от необходимите обучения на служителите в съответните бизнес функции.

Точно както държавите трябва да работят за съгласуваност на политиките, така и предприятията трябва да се стремят към съгласуваност между тяхната отговорност да зачитат правата на човека и политиките и процедурите, които управляват техните по-широки бизнес дейности и взаимоотношения. Това трябва да включва например политики и процедури, които определят финансови и други стимули за изпълнение от служителите; практики за възлагане на обществени поръчки; и лобистки дейности, когато права на човека са застрашени.

Чрез тези и всякакви други подходящи средства декларацията за политиката трябва да бъде вградена от върха на предприятието през всички негови функции, които в противен случай могат да действат без да осъзнават или да се съобразяват с правата на човека.

НАДЛЕЖНА ПРОВЕРКА ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

17. С цел откриване, предотвратяване, смекчаване на последствията и отчитане на това как предприятията отстраняват своето неблагоприятно въздействие върху човешките права, те трябва да извършват надлежна проверка за правата на човека. Този процес трябва да включва оценка на действително и потенциално въздействие на човешките права, интегриране и отчет на изводите от нея, и вземане на мерки на тяхната основа, проследяване на съответните изменения и разпространяване на информация как се отстранява въздействието. Надлежната проверка на правата на човека:

а) трябва да обхваща неблагоприятни въздействия върху правата на човека, които предприятието може да причини или да допринесе чрез собствените си дейности, или които могат да бъдат пряко свързани с неговите операции, продукти или услуги чрез неговите бизнес взаимоотношения;

б) ще варира по сложност в зависимост от размера на предприятието, риска от сериозни въздействия върху правата на човека и естеството и контекста на неговите операции;

в) трябва да бъде редовна като се признава, че рисковете за нарушаване на права на човека могат да се променят с течение на времето, тъй като операциите на предприятието и работният контекст се развиват.

Коментар

Този принцип определя параметрите за надлежна проверка на правата на човека, докато принципи 18 до 21 включват нейните основни компоненти.

Рисковете за правата на човека се разбират, като потенциални неблагоприятни въздействия върху правата на човека от предприятието. Потенциалните въздействия трябва да бъдат адресирани чрез предотвратяване или смекчаване, докато действителните въздействия – тези, които вече са възникнали – трябва да бъдат предмет на компенсация (Принцип 22).

Надлежната проверка на правата на човека може да бъде включена в по-широки корпоративни системи за управление на риска, при условие, че надхвърля просто идентифициране и управление на съществени рискове за самата компания, за да включи рискове за притежателите на права.

Надлежната проверка на правата на човека трябва да започне възможно най-рано в развитието на нова дейност или взаимоотношения, като се има предвид, че рисковете за правата на човека могат да бъдат увеличени или смекчени още на етапа на структуриране на договори, или други споразумения и могат да бъдат наследени чрез сливания или придобивания.

Когато предприятията имат голям брой субекти във веригите си за стойност, може да е неоправдано трудно да се извърши надлежна проверка за неблагоприятни въздействия върху правата на човека във всички тях. Ако е така, предприятията трябва да идентифицират общи области, където рискът от неблагоприятни въздействия върху правата на човека е най-значителен, независимо дали се дължи на оперативния контекст на определени доставчици или клиенти, конкретните операции, продукти или услуги, или други съответни съображения, и да им дадат предимство за извършване на надлежна проверка на правата на човека.

Въпроси за съучастие могат да възникнат, когато дадено предприятие допринася за или се разглежда, като допринасящо за неблагоприятни въздействия върху правата на човека, причинени от други страни. Съучастието има както неправно, така и правно значение. В неюридически план предприятията могат да се възприемат като „съучастници“ в действията на друга страна, когато например се смята, че се облагодетелстват от злоупотреба, извършена от тази страна.

От правна гледна точка, националните юрисдикции забраняват съучастие в извършването на престъпление, а редица позволяват на предприятия да носят

наказателна отговорност в такива случаи. Обикновено гражданските искиве могат да се основават и на предполагаемия принос на предприятието към вредата, въпреки че те може да не са формулирани в термините на правата на човека. Тежестта на юриспруденцията на международното наказателно право показва, че съответният стандарт за подпомагане и съучастие е съзнателно предоставяне на практическа помощ или насърчаване, което има съществен ефект върху извършването на престъпление.

Извършването на надлежна проверка по целесъобразност на правата на човека трябва да помогне на предприятията да се справят с риска от съдебни искиве срещу тях, като покажат, че са предприели всички разумни стъпки, за да избегнат участие в предполагаемо нарушение на правата на човека. Въпреки това предприятията, извършващи такава надлежна проверка, не трябва да приемат, че само по себе си това ще ги освободи автоматично и напълно от отговорност за причиняване или принос към нарушения на правата на човека.

18. За да оценят рисковете за правата на човека, предприятията трябва да идентифицират и оценят всички действителни или потенциални неблагоприятни въздействия върху правата на човека, в които могат да бъдат замесени чрез собствените си дейности или в резултат на техните бизнес взаимоотношения. Този процес трябва:

а) да се опира на наличните в предприятието експертни знания и/или знания на независими външни експерти в областта на човешките права;

б) да включва в себе си провеждане на конструктивни консултации с потенциално засегнати групи и други заинтересовани страни, отчитайки размера на предприятието, естеството на неговата дейност и контекста на операцията.

Коментар

Първоначалната стъпка в извършването на надлежна проверка на правата на човека е да се идентифицира и оцени естеството на действителните и потенциалните неблагоприятни въздействия върху правата на човека, в които може да бъде замесено едно предприятие. Целта е да се разберат специфичните въздействия върху конкретни хора, като се има предвид специфичен контекст на операциите. Обикновено това включва оценка на контекста на права на човека преди предложена бизнес дейност, когато е възможно; идентифициране на това кой може да бъде засегнат; каталогизиране на съответните стандарти и въпроси за правата на човека; и прогнозиране как предложената дейност и свързаните с нея бизнес взаимоотношения, които могат да окажат неблагоприятно въздействие върху правата на човека върху идентифицираните хора/субекти.

В този процес предприятията трябва да обърнат специално внимание на всяко конкретно въздействие върху правата на човека върху лица или хора от уязвимите групи, които може да са изложени на повишен риск от уязвимост или изключване, и

да имат предвид различните рискове, пред които могат да бъдат изправени и жените, и мъжете.

Въпреки че процесите за оценка на въздействието върху правата на човека могат да бъдат включени в други процеси, като например оценки на риска или оценки на въздействието върху околната среда и обществото, те трябва да включват всички международно признати права на човека като отправна точка, тъй като предприятията могат потенциално да въздействат на почти всяко от тези права.

Тъй като ситуациите с правата на човека са динамични, оценките на въздействието върху правата на човека трябва да се извършват на редовни интервали: преди нова дейност или взаимоотношения; преди големи решения или промени в дейността (напр. навлизане на пазара, пускане на нов продукт, промяна на политиката или по-мощни промени в бизнеса); в отговор на или очакване на промени в работната среда (напр. нарастващо социално напрежение); и периодично през целия жизнен цикъл на дадена дейност или връзка.

За да дадат възможност на предприятията да оценят точно своите въздействия върху правата на човека, те трябва да се стремят да разберат опасенията на потенциално засегнатите заинтересовани страни, като се консултират директно с тях по начин, който взема предвид езика и други потенциални пречки пред ефективното ангажиране. В ситуации, в които такава консултация не е възможна, предприятията трябва да обмислят разумни алтернативи като консултация с надеждни, независими експертни ресурси, включително защитници на правата на човека и други представители на гражданското общество.

Оценката на въздействия върху права на човека позволява да се обосноват следващите стъпки в извършване на надлежна проверка на правата на човека.

19. За да предотвратят и смекчат неблагоприятните въздействия върху правата на човека, предприятията трябва да интегрират резултатите от своите оценки на въздействието в съответните вътрешни функции и процеси и да предприемат необходимите мерки:

а) Ефективната интеграция изисква:

- i. отговорността за справяне с такива въздействия е възложена на съответното ниво и функция в рамките на предприятието;
- ii. вътрешните процеси за вземане на решения, разпределението на бюджета и процесите за надзор позволяват да се осигури вземане на ефективни мерки във връзка с такова въздействие.

б) Необходимите мерки ще зависят:

- i. Дали предприятието причинява или допринася за неблагоприятно въздействие, или дали е замесено единствено защото въздействието е пряко свързано с неговите операции, продукти или услуги чрез бизнес взаимоотношения;

- ii. от ефективността на механизмите за влияние в процеса на отстраняване на неблагоприятното въздействие.

Коментар

Хоризонталната интеграция, в рамките на предприятието, на конкретни резултати от оценката на въздействието върху правата на човека може да бъде ефективна само ако ангажиментът за политика за правата на човека е вграден във всички съответни бизнес функции. Това е необходимо, за да се гарантира, че резултатите от оценката се разбират правилно, придава им се дължимата тежест и се предприемат действия

Оценявайки въздействието върху правата на човека, предприятията ще търсят както действителни, така и потенциални неблагоприятни въздействия. Потенциалните въздействия трябва да бъдат предотвратени или смекчени чрез хоризонтална интеграция на резултатите в предприятието, докато действителните въздействия – тези, които вече са настъпили – трябва да бъдат предмет на компенсация (Принцип 22).

В случай, когато предприятие причинява или може да причини неблагоприятно въздействие върху правата на човека, то трябва да предприеме необходимите стъпки с цел прекратяване или предотвратяване на въздействието.

В случай, когато предприятие допринесе или може да допринесе за неблагоприятно въздействие върху правата на човека, то следва да предприеме необходимите стъпки за прекратяване или предотвратяване на своето въздействие, а също в максимална степен да използва своите механизми за влияние или смекчаване на всяко запазило се въздействие. Предполага се, че механизмите за влияние съществуват в случаите, в които предприятията имат възможности за изменение на неправомерната практика на субекта, който причинява вреда.

В случай, когато дадено предприятие не е допринесло за неблагоприятно въздействие върху правата на човека, но въпреки това въздействието е пряко свързано с неговите операции, продукти или услуги чрез бизнес отношенията му с друг субект, ситуацията е по-сложна. Сред факторите, които ще влязат в определянето на подходящите действия в такива ситуации, са влиянието на предприятието върху съответния субект, колко важна е връзката за предприятието, тежестта на злоупотребата и дали прекратяването на взаимоотношенията със самото образувание би имало неблагоприятни последици за човешките права.

Колкото по-сложна е ситуацията и нейните последици за правата на човека, толкова по-силни са аргументите за предприятието да разчита на независим експертен съвет при вземането на решение как да реагира.

Ако предприятието има влияние за предотвратяване или смекчаване на неблагоприятното въздействие, то трябва да го упражни. И ако му липсва такова влияние, може да има начини предприятието да го увеличи. Влиянието може да бъде

увеличено например чрез предлагане на изграждане на капацитет или други стимули на свързания субект, или сътрудничество с други участници.

Има ситуации, при които предприятието няма сфера на влияние за предотвратяване или смекчаване на неблагоприятните въздействия и не е в състояние да увеличи влиянието си. Тук предприятието трябва да обмисли прекратяване на взаимоотношенията, като вземе предвид дали това решение, базирайки се на достоверни оценки, може да има потенциални неблагоприятни въздействия върху правата на човека.

Когато връзката е „решаваща“ за предприятието, прекратяването ѝ поражда допълнителни предизвикателства. Една връзка може да се счита за решаваща, ако предоставя продукт или услуга, които са от съществено значение за бизнеса на предприятието и за които не съществува разумен алтернативен източник. Тук трябва да се вземе предвид и сериозността на неблагоприятното въздействие върху правата на човека: колкото по-сериозно е нарушението, толкова по-бързо предприятието ще трябва да направи промяна, преди да вземе решение дали да прекрати връзката. Във всеки случай, докато нарушението продължава и предприятието остава в отношенията, то трябва да може да демонстрира собствените си постоянни усилия за смекчаване на въздействието и да бъде готово да приеме всякакви последствия – репутационни, финансови или правни – от продължаването връзка.

20. За да се провери дали неблагоприятните въздействия върху правата на човека се разглеждат, предприятията трябва да проследяват ефективността на приетите от тях мерки. Проследяването трябва:

- а) да се основава на съответни качествени и количествени показатели;
- б) да се използва обратна връзка от вътрешни и външни източници, включително и засегнатите заинтересовани страни.

Коментар

Проследяването е необходимо, за да може предприятието да знае дали неговите политики за правата на човека се прилагат оптимално, дали е реагирало ефективно на идентифицираните въздействия върху правата на човека и се стреми към непрекъснато подобрене.

Предприятията трябва да прилагат специални усилия, за да проследят ефективността на своите мерки за реагиране на въздействието върху лица или хора от уязвимите групи, които може да са изложени на повишен риск от уязвимост или маргинализация.

Проследяването трябва да бъде интегрирано в съответните вътрешни процеси за докладване. Предприятията могат да използват инструменти, които вече използват във връзка с други проблеми. Това може да включва договори за изпълнение и прегледи, както и проучвания и одити, като се използват данни, разделени по пол, когато е приложимо. Механизмите за подаване на жалби на оперативен ниво също биха могли да станат важни канали за информация от непосредствено засегнатите

страни за ефективността на надлежната проверка на правата на човека на предприятието от пряко засегнатите (вижте Принцип 29).

21. За да отчетат начина, по който се справят с въздействието си върху правата на човека, предприятията трябва да бъдат подготвени да съобщават това на външни аудитории, особено когато опасенията са повдигнати от или от името на засегнатите заинтересовани страни. Предприятията, чиито дейности или оперативни контексти крият рискове от сериозно въздействие върху правата на човека, трябва да докладват официално за това как се справят с тях. Във всички случаи комуникациите трябва:

- а) Да са във форма и честота, съответстващи на въздействието на предприятието върху правата на човека и които са достъпни за целевата аудитория;
- б) Да съдържат информация, достатъчна за оценка на адекватността на мерките на предприятието по конкретно въздействие върху правата на човека;
- в) На свой ред не създават допълнителни рискове за засегнатите заинтересовани страни, служители или за законните изисквания за търговска конфиденциалност.

Коментар

Отговорността за зачитане на правата на човека изисква предприятията да имат въведени политики и процеси, чрез които да знаят и да покажат, че зачитат правата на човека на практика. Показването включва комуникация, осигуряваща мярка за прозрачност и отчетност към лица или хора от уязвимите групи, които могат да бъдат засегнати, както и към други заинтересовани страни, включително инвеститори.

Комуникацията може да приеме различни форми, включително лични срещи, онлайн срещи, консултации със засегнатите заинтересовани страни и официални публични доклади.

Официалното отчитане може да включва традиционните годишни отчети, отчетите за корпоративната устойчивост, включването на онлайн актуализации, интеграция на финансови и нефинансови отчети.

Официалното докладване от страна на предприятията се очаква, когато съществуват рискове от сериозни въздействия върху правата на човека, независимо дали това се дължи на естеството на бизнес операциите или на условията, в които оперират.

Отчитането трябва да обхваща теми и показатели относно това как предприятията идентифицират и се справят с неблагоприятните въздействия върху правата на човека. Независимата проверка на докладите за правата на човека може да засили тяхното съдържание и достоверност. Индикаторите, специфични за сектора, могат да предоставят полезни допълнителни подробности.

КОМПЕНСАЦИЯ

22. Когато предприятията идентифицират, че са причинили или допринесли за неблагоприятни въздействия върху правата на човека, те трябва да осигурят компенсация или да сътрудничат при отстраняването им чрез законни процеси.

Коментар

Дори и с най-добрите политики и практики, едно предприятие може да причини или да допринесе за неблагоприятно въздействие върху правата на човека, което не е предвидило или успяло да предотврати.

Когато предприятието идентифицира такава ситуация, независимо дали чрез своя процес на надлежна проверка на правата на човека или по друг начин, неговата отговорност да зачита правата на човека изисква активно ангажиране в отстраняването му, самостоятелно или в сътрудничество с други участници. Механизмите за подаване на жалби на оперативни ниво за потенциално засегнатите от дейностите на предприятието могат да бъдат едно ефективно средство за разрешаване на компенсация, когато отговарят на определени основни критерии, които са посочени в Принцип 31.

Някои ситуации, по-специално свързани с твърдения за извършване на престъпления, по правило изискват сътрудничество със съдебни механизми.

Допълнителни препоръки относно механизмите, чрез които може да се търси компенсация, включително когато се оспорват твърдения за неблагоприятни въздействия върху човешките права, са включени в глава III относно достъпа до средства за защита.

ВЪПРОСИ, КАСАЕЩИ КОНТЕКСТА

23. Във всякакви контексти предприятията трябва да:

а) изпълняват всички действащи закони и спазват международно признатите права на човека независимо от мястото на тяхната дейност;

б) намират начини за спазване на принципите на международно признатите права на човека в случаи, когато те се сблъскват с противоречиви изисквания;

в) се отнасят към риска за причиняване или допринасяне за груби нарушения на правата на човека като проблем за спазване на правните изисквания, където и да работят.

Коментар

Въпреки че дейностите или бизнес отношенията на предприятията могат да бъдат повлияни от национални и местни контексти свързани с рисковете за правата на човека,

предприятията носят същата отговорност за зачитане на правата на човека, независимо от къде развиват дейността си. Когато предприятията са възпрепятствани да изпълняват отговорността си поради трудности в местните условия, те трябва да спазват международно признатите права на човека, по възможно най-добрия начин спрямо обстоятелствата и да демонстрират, че полагат усилия да зачитат правата на човека.

Някои обстоятелства, като например засегнатите от конфликти райони, могат да увеличат рисковете за предприятията да бъдат съучастници в груби нарушения на правата на човека, макар и самите нарушения да са извършени от други участници (например силите за сигурност). Предприятията трябва да се отнасят към този риск както към въпроса за спазване на изискванията на закона, отчитайки разпространяването на потенциалната юридическа отговорност на корпорациите и възможностите за екстериториални иски, както и включване на положения от Римския статут на Международния наказателен съд в правовите системи, предвиждащи углавна отговорност за корпорациите. Освен това, ръководителите на висшите и средни звена на предприятието, а също и неговите съдружници, могат да носят индивидуална отговорност за действия, приравнени към груби нарушения на правата на човека.

В такива сложни условия предприятията трябва да правят всичко възможно, за да не усложнят обстановката. При преценката как най-добре да реагират, би било добре да се възползват не само от експертния опит и провеждане на консултации с различни служби на предприятието, но също така да се консултират с надеждни външни партньори, независими експерти, включително от правителствата, гражданското общество, националните правозащитни организации и съответни многостранни инициативи.

24. В случаите, когато е необходимо да се определят приоритетите в действията за отстраняване на действителното и потенциално неблагоприятно въздействие върху правата на човека, предприятията трябва първо да се стремят да предотвратят и смекчат тези, които са най-сериозни или при които забавената реакция би ги направила непоправими.

Коментар

Въпреки че предприятията трябва да се справят с всички свои неблагоприятни въздействия върху правата на човека, може не винаги да е възможно да се справят с тях едновременно. При липса на специфични правни насоки, ако е необходимо приоритизиране, предприятията трябва да започнат с тези въздействия върху правата на човека, които биха били най-сериозни, като признават, че закъснялата реакция може да повлияе на възможността за отстраняване. Сериозността не е абсолютно понятие в този контекст, а е относително към другите въздействия върху правата на човека, идентифицирани от предприятието.

III. ДОСТЪП ДО СРЕДСТВАТА ЗА ПРАВНА ЗАЩИТА

A. ОСНОВЕН ПРИНЦИП

25. Задължението на държавите да защитават срещу злоупотреби на бизнеса с правата на човека, изисква държавите да предприемат подходящи мерки, за да гарантират чрез съдебни, административни, законодателни или други подходящи средства, че когато такива злоупотреби възникнат на тяхна територия и/или юрисдикция, засегнатите страни имат достъп до ефективни средства за правна защита.

Коментар

Освен ако държавите не предприемат подходящи стъпки за разследване, наказване и обезщетяване на свързаните с бизнеса нарушения на правата на човека, когато те се случат, задължението на държавата да защитава правата на човека може да се окаже неефективно или изобщо да изгуби смисъл.

Достъпът до ефективна правна защита има както процесуални, така и материални аспекти. Средствата за защита, предоставени в рамките на механизмите за разглеждане на жалби, обсъдени в този раздел, могат да придобият най-различни материално-правни форми, чиято цел ще бъде да се противодейства или да се компенсират всички настъпили вреди на правата на човека. Средствата за защита могат да включват извинения, реституция, реабилитация, финансова или нефинансова компенсация и наказателни санкции (независимо дали наказателни или административни, като глоби), както и предотвратяване на потенциална вреда, например с помощта на съдебни забрани или гаранции за неповторение. Процедурите за предоставяне на правна защита трябва да бъдат безпристрастни, защитени от корупция и свободни от политически или други опити за влияние върху резултата.

За целите на тези Ръководни принципи под жалба се разбира субективно възприемана чувство за несправедливост на отделно лице или група за своето право, в основата на което може да лежи закон, договор, пряко или косвено изразено обещание, обичайна практика или общи представи за справедливост на потърпевши общности. Терминът "механизъм за подаване на жалби" означава всеки организиран и осъществяван от държавен или недържавен орган съдебен или несъдебен процес, в рамките на който могат да бъде подадена жалба относно злоупотреби с правата на човека от страна на бизнеса и може да се потърси правна защита.

Държавните механизми за разглеждане на жалби може да се намират под контрол на държавно ведомство, учреждение или независим орган, имащи предоставени от закона или конституцията пълномощия. Те могат да бъдат съдебни или извънсъдебни. В някои механизми е предвидено, че засегнатите страни непосредствено се обръщат с молба за предоставяне на правна защита, в други механизми с молба за правна защита се обръща посредник. За примери могат да послужат съдилища (както по углавни, така и по граждански дела), съд по трудови спорове, национални правозащитни учреждения, национални координационни механизми, действащи в рамките на Ръководните принципи за многонационални

предприятия на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, много служби на омбудсманите, държавните служби за разглеждане на жалби.

Осигуряването на достъп до правна защита при нарушения на правата на човека, свързани с предприятията, изисква също така държавите да улесняват обществената осведоменост и разбирането на тези механизми, как може да се получи достъп до тях и всякаква подкрепа (финансова или експертна).

Държавните съдебни и извънсъдебни механизми за разглеждане на жалби трябва да създават основа за по-широка система за правна защита. В рамките на такава система механизмите за разглеждане на жалбите на оперативното ниво могат да осигурят възможност за подаване и разрешаване на спора на ранен етап. Държавните механизми и механизмите, действащи на оперативното ниво, от своя страна могат да бъдат допълнени и усилены с помощта на мерки за защита, приемани от съвместни инициативи, а също мерки на международни и регионални правозащитни механизми. Допълнителни ръководни указания по отношение на тези механизми се привеждат в Принципи 26–31.

V. ПРИНЦИПИ НА ДЕЙНОСТТА ДЪРЖАВНИ СЪДЕБНИ МЕХАНИЗМИ

26. Държавите трябва да предприемат необходими мерки, за да осигурят ефективността на националните съдебни механизми при справяне с нарушения на правата на човека от страна на предприятията, включително обмисляне на начини за намаляване на правните, практическите и други бариери, които биха могли да доведат до отказ на достъп до правна защита.

Коментар

Ефективните съдебни механизми са основа за осигуряване на достъп до средства за правна защита. Способността им да се справят с нарушенията на правата на човека от предприятията, зависи от тяхната безпристрастност, обективност и способност да осигурят справедлив процес.

Държавите трябва да гарантират, че няма да издигат бариери, пречатващи подаване на законни жалби в съда, в случаи, когато това е съществена част от достъпа до правна защита или до алтернативни източници на защита.

Те следва също така да гарантират, че предоставянето на правосъдие не се възпрепятства от корупция в съдебния процес, както и че съдилищата са независими от икономически или политически натиск от страна на други държавни органи и от стопанските субекти, както и че законните и мирни дейности на защитниците на правата на човека не се възпрепятстват. Правни бариери, пречатващи разглеждането на законни жалби срещу нарушения на правата на човека от страна на предприятията, които могат да възникнат в следните случаи:

- начинът за разпределение на правна отговорност между членовете на корпоративната група в съответствие с националните наказателни и

граждански закони, позволяващ отклонение от изпълнение на принципа за правилна отчетност;

- жалбоподателите (ищците) се сблъскват с отказ от правосъдието на приемащата държава и не могат да получат достъп до съдилищата на държавата по произход, независимо от основателността на претенцията;
- някои групи, такива като коренните народи и мигрантите, са изключени от същото ниво на правна защита на техните човешки права, което се прилага за останалото население.

Практическите и процедурни бариери, пречателни достъпа до съдебни средства за правна защита, могат да възникнат в случаи когато:

- разходите, свързани с подаване на иска, много надвишават определения размер, служещ за сдържащ фактор при подаване на необосновани искове и/или не могат да бъдат намалени до разумни нива с помощта на подкрепа от правителството, „пазарни“ механизми (например, застраховане на разходите за съдебно разбирателство и безплатни структури за правова помощ) или други средства;
- ищците се сблъскват с трудности при наемане на законен представител поради липса на ресурс или други стимули за привличане на юристи, с цел консултиране по конкретна тематика;
- не съществуват подходящи възможности за обединяване на искове или за предоставяне на възможност за представителни производства (като групови искове и други колективни искове) и това не позволява ефективна защита на индивидуалните жалбоподатели;
- държавните обвинители не разполагат с достатъчно ресурси, експертни знания и подкрепа за изпълнение на задълженията на държавата по разследване участието на отделни лица и предприятия в престъпления засягащи правата на човека.

Много от тези бариери възникват или се задълбочават в резултат на често срещаното неравенство на възможностите на страните в процеса по разглеждане на искове, свързани с нарушения на правата на човека от предприятията, например от гледна точка на техните финансови ресурси, достъпа до информация и експертни знания. Освен това, в резултат на активна дискриминация или непреднамерени последици от организацията на работа на съдебните механизми, отделни групи от лица или хора от уязвимите групи, които са подложени на повишен риск от уязвимост или маргинализация, често се сблъскват с допълнителни културни, социални, материални и финансови пречки по отношение на достъпа до тези механизми, тяхното използване и защита от тяхна страна. Трябва да се отделя особено внимание на правата и конкретните потребности на такива групи на всеки етап от процеса на правна защита, касаещ достъпа до съдебно производство и произнасянето на окончателно решение.

ДЪРЖАВНИ ИЗВЪНСЪДЕБНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЖАЛБИ

27. Заедно със съдебните механизми държавите трябва да осигурят ефективни и подходящи извънсъдебни механизми за разглеждане на жалби, явяващи се част от общата държавна система за правна защита в случай на свързани с нарушения на правата на човека от предприятията.

Коментар

Административните, законодателни и други извънсъдебни механизми играят много важна роля от гледна точка на допълване и разширяване на съдебните механизми. Където съдебните системи са ефективни и добре осигурени с ресурси, те не са в състояние да носят цялото бреме, свързано с разглеждане на всички предполагаеми нарушения; затова и съдебните средства за защита не са необходими във всички случаи; дори и не са най-предпочитано средство за защита от ищците.

Пропуските в предоставянето на средства за правна защита в случай на извършване на престъпления, свързани с нарушения на правата на човека от предприятията, биха могли да бъдат отстранени чрез разширяване на мандатите на съществуващите съдебни механизми и/или чрез създаване на нови механизми. Такива механизми биха могли да бъдат базирани на медиация, да имат форма на арбитражен съд или да са реализирани в рамките на други приемливи от културна гледна точка и съвместими с правозащитните принципи процеси, или в някаква форма да съчетават тези подходи, отчитайки засяганите въпроси, всеки възникнал публичен интерес и възможните потребности на страните. За осигуряване на тяхната ефективност е необходимо те да отговарят на критериите изложени в Принцип 31.

В тази връзка особена роля трябва да играят националните правозащитни учреждения.

Както и при съдебните механизми, държавите трябва да обмислят начини за справяне с всяко неравенство между страните, участващи в процеса на разглеждане на искове, свързани с нарушения на правата на човека от предприятията и всички допълнителни пречки пред достъпа на лица и хора от уязвимите групи, изложени на повишен риск от уязвимост или маргинализация.

28. Държавите трябва да обмислят начини за улесняване на достъпа до ефективни извънсъдебни механизми за подаване на жалби, свързани с искове за нарушаване на права на човека, свързани с предприятията.

Коментар

Един от видовете извънсъдебни механизми за разглеждане на жалби се явяват механизмите, създавани от предприятията самостоятелно или в сътрудничество със заинтересованите страни, асоциации, обединяващи предприятия отрасли, или групи от различни заинтересовани страни. Тези механизми имат извънсъдебен характер, но могат да използват съдебни, диалогични или други подходящи за културата методи и съвместими с права на човека процеси.

Тези механизми могат да предложат специални предимства, като например бързина на достъпа и отстраняване на нередности, намалени разходи и/или транснационален обхват. Друг вид подобни механизми се явяват регионалните и международни правозащитни органи, които най-често се занимават с предполагаемите нарушения на държавите на техните задължения относно спазване на правата на човека. Въпреки това някои от тях се занимават и с неизпълнение на задължението на държавата да защитава правата на човека от страна на предприятия.

Държавите могат да играят положителна роля за подобряване на информираността за такива възможности или по други начини да съдействат за достъп до тяхното използване, заедно с механизми предоставяни от самите държави.

29. С цел да се даде възможност за ранно разглеждане на жалбите и пряко отстраняване на проблемите, предприятията следва да създадат или да участват в ефективни механизми за подаване на жалби на оперативно ниво за засегнатите заинтересовани страни.

Коментар

Отделни лица и общности, които могат да пострадат от неблагоприятно въздействие от страна на предприятието, имат непосредствен достъп до механизми за разглеждане на жалби на оперативно ниво. Принципно, те са администрирани от предприятията самостоятелно или в сътрудничество с други страни, включително и заинтересованите страни. Тези механизми могат да се предоставени от външни организации или експерти, предварително одобрени от страните. За достъп до тези механизми не се изисква жалбоподателят първоначално да е използвал други средства за защита. Тези експерти могат непосредствено да се обръщат към предприятието за оценка на съответни въпроси и компенсиране на всякакви причинени вреди.

Механизмите за разглеждане на жалби на оперативно ниво изпълняват две основни функции, касаещи отговорността на предприятията за спазване на правата на човека:

1) те подкрепят идентифицирането на неблагоприятни въздействия върху правата на човека в рамките на текущата надлежна проверка на предприятието по отношение на правата на човека. Те правят това, като осигуряват канал за лицата пряко засегнати от дейността на предприятието, да изразяват загриженост, когато смятат, че са или ще бъдат неблагоприятно засегнати. Предприятията могат също така да идентифицират системни проблеми и да адаптират съответно своите практики.

2) тези механизми след изясняване на същността на жалбите позволяват те да се разглеждат и да се компенсира от неблагоприятното въздействие още на ранен етап, непосредствено от самото предприятие и с това да не се допуска задълбочаване на причинената вреда и нарастване на потока от жалби.

За такива механизми не се изисква да се подава иск или жалба за нарушение на правата на човека. Целта е да се открият всички законни опасения на страните, които могат да бъдат подложени на неблагоприятно въздействие. Ако такива

опасения не се откриват и не се отстранят на по-ранен етап, то след време те могат да станат причина за сериозни конфликти и нарушения на правата на човека.

За осигуряване на практическа ефективност на механизмите за разглеждане на жалби на оперативно ниво, те трябва да отговарят на определени критерии (Принцип 31). За спазване на тези критерии механизмите за разглеждане на жалби могат да приемат най-различни форми в зависимост от потребностите, обусловени от мащабите, ресурсите, секторните, културните и други параметри.

Механизмите за разглеждане на жалби на оперативно ниво могат да станат важен фактор за по-широко взаимодействие на заинтересованите страни и процеси на сключване на колективни договори, но не могат да заменят нито един от тях. Те не трябва да се използват с цел подкопаване на ролята на законните профсъюзи при разрешаване на трудови спорове, а също за затваряне на достъпа към съдебни или други извънсъдебни механизми за разглеждане на жалби.

30. Отрасловите, многостранните и други съвместни инициативи, основани на зачитане на стандарти свързани с правата на човека, трябва да гарантират наличие на ефективни механизми за подаване на жалбите.

Коментар

Свързаните с правата на човека стандарти намират все по-голямо приложение в ангажиментите, поемани от отрасловите структури, многостранните и други съвместни инициативи чрез тяхното включване в кодекси на поведение, стандарти за изпълнение, глобални рамкови договори между профсъюзи и транснационални корпорации и аналогични програмни документи.

Такива съвместни инициативи трябва да осигуряват ефективни механизми, в рамките на които засегнатите страни или техните законни представители могат да уведомят за неизпълнение на поетите ангажименти.

Легитимността на такива инициативи може да се окаже под заплаха, ако няма такива механизми. Такива механизми биха могли да се изградят както в индивидуален, така и в колективен порядък в рамките на съответна инициатива. Тези механизми трябва да осигуряват отговорност, отчетност и възможност за компенсация за вреда от неблагоприятното въздействие върху правата на човека.

КРИТЕРИИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА ИЗВЪНСЪДЕБНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАЩИТА

31. За да се гарантира тяхната ефективност, механизмите за извънсъдебна защита както държавни, така и недържавни, следва да бъдат:

(а) легитимни: да позволяват доверие от страна на заинтересованите групи, за които са предназначени и да носят отговорност за справедливо поведение на процесите по подаване на жалби;

б) достъпни: да бъдат известни на заинтересованите групи, за които са предназначени тези механизми, и предоставяне на необходима помощ на страните, достъпът на които е възпрепятстван от особен вид бариери;

в) предсказуеми: предоставяне на ясна и достъпна процедура с индикативна времева рамка за всеки етап, както и яснота относно различните видове процеси и възможни резултати, както и на средствата за мониторинг и изпълнение;

г) справедливи: стремеж да се осигури пострадалите страни да имат разумен достъп до източниците за информация, консултации и експертни знания, необходими за участие в процеса на подаване на жалбата на основата на принципите за справедливост, информираност и уважение;

д) прозрачност (транспарантност): информиране на страните в процеса по разглеждане на жалбата за неговия ход и предоставяне на достатъчна информация за резултатността на механизма с цел укрепване на доверието към неговата ефективност и осигуряване на засегнатите публични интереси;

е) съвместимост с правата: гарантиране, че резултатите и средствата за правна защита са в съответствие с международно признатите права на човека.;

ж) източник за непрекъснато обучение: използване на подходящи мерки за определяне на поуките за подобряване на механизма и предотвратяване на бъдещи оплаквания и вреди;

Механизмите на оперативно ниво трябва да бъдат:

з) въз основа на ангажираност и диалог: консултиране с групите от заинтересовани страни, за чието използване са предназначени, относно тяхното проектиране, изпълнение и съсредоточаване върху диалога като средство за разглеждане и разрешаване на жалби.

Коментар

Механизмът за подаване на жалби може да изпълни предназначението си, само ако хората, за които е предназначен да служи, знаят за него, доверяват му се и са в състояние да го използват. Тези критерии предоставят ориентир за разработване, преразглеждане или оценка на извънсъдебен механизъм за подаване на жалби, за да се гарантира неговата ефективност на практика. Слабо, недобре разработени или прилагани механизми за подаване на жалби, могат да създадат риск от задълбочаване на чувството на недоволство сред засегнатите заинтересовани страни, като засилва техните чувства за онеправданост и незачитане на процеса.

Първите седем критерия се отнасят за всички държавни или недържавни органи, тези основаващи се на съдебно решение или диалог. Осмият критерий е специфичен за механизмите на оперативно ниво, които се управляват от предприятията. Терминът "механизъм за подаване на жалби" се използва като термин от практиката. Терминът сам по себе си може да не е подходящ винаги или полезен, когато се прилага към конкретен механизъм, но критериите за ефективност остават същите.

Коментар:

Следва коментар на конкретните критерии:

а) Заинтересованите страни, за чието използване е предназначен даден механизъм, трябва да му се доверяват, ако решат да го използват. Отговорността за гарантиране, че страните включени в процеса на разглеждане на жалба, няма да се намесват в справедливото изпълнение на процеса, е важен фактор за изграждане на доверие от страна на заинтересованите страни;

б) Бариерите за достъпност могат да включват: липса на информираност за механизма, език, грамотност, разходи, физическо местоположение и опасения от репресии;

в) За да може даден механизъм да се ползва с доверие и да бъде използван, той трябва да осигурява публична информация за процедурата, която предлага. Сроковете за всеки етап следва да бъдат спазвани, когато това е възможно, като същевременно се позволява, че понякога може да е необходима гъвкавост;

г) При жалби или спорове между предприятия и засегнати заинтересовани страни, последните често имат много по-малък достъп до информация и експертни ресурси и често не разполагат с финансови средства, за да ги заплатят. Когато това неравновесие не е преодоляно, то може да намали както постигането, така и възприемането на справедлив процес и да затрудни постигането на трайни решения;

д) Редовно информиране на страните за напредъка в развитието на индивидуалните жалби може да бъде от съществено значение за запазване на доверието в процеса. Осигуряването на прозрачност относно механизма на по-широк кръг заинтересовани страни чрез статистически данни, проучвания на конкретни случаи или по-подробна информация за разглеждането на определени случаи, може да бъде важно за демонстриране на неговата легитимност и за запазване на широки граници на доверие. В същото време поверителността на диалога между страните и самоличността на лицата следва да се осигури, когато е необходимо;

е) Жалбите често не са формулирани в контекста на правата на човека и много от тях първоначално не повдигат въпроси, свързани с правата на човека. Независимо от това, когато резултатите имат отражение върху правата на човека, следва да се полагат грижи да се гарантира, че те са в съответствие с международно признатите правата на човека;

ж) Редовен анализ на честотата, характера и причините за жалбите може да даде възможност на институцията, управляваща механизма, да идентифицира и да повлияе на политиките, процедурите или практиките, които следва да се променят, за да се предотвратят бъдещи вреди;

з) Взаимодействието с групите на заинтересованите страни по въпросите за разработка и осигуряване на резултатност на работата на механизма за разглеждане на жалби на оперативното ниво, може да допринесе за задоволяване на потребностите на тези групи, неговото използване от тези групи на практика и възникване на обща заинтересованост от успешна работа на механизма. Тъй като едно предприятие не може легитимно да бъде едновременно както субект на жалби, така и едностранно да определя резултата от тях, тези механизми следва да се съсредоточат върху постигането на договорени решения чрез диалог. Когато е необходимо съдебно произнасяне, то следва да бъде осигурено от легитимен, независим механизъм на трета страна.

